

FOTOGRAFIE De optische illusies van M.C. Escher zijn wereldberoemd. Dat hij voor bijna al zijn vroege prenten foto's gebruikte, is veel minder bekend. Die foto's zijn nu voor het eerst te zien in Den Haag.

tekst **Joke de Wolf**

Nieuwe perspectieven bij het werk van Escher

Eschers vrouw Jetta Umiker bij Amalfi in Italië. De foto diende als inspiratie voor 'Metamorphose III' (onder). BEELD THE M.C. ESCHER COMPANY BV, BAARN

Die arme Don Pantoleone. De geestelijke poseert op een foto uit 1931 trots voor zijn kerk, de San Cosimo in Ravello bij Napels. Maar toen M.C. Escher, die de foto maakte, de kerk een jaar later in een prent verwerkte, liet hij Don Pantoleone weg. Hetzelfde geldt voor Eschers vrouw, Jetta Umiker. Zij poseerde in 1931 voor het indrukwekkende uitzicht op Amalfi, naast Ravello. Escher gebruikte de foto onder andere voor zijn bekende Metamorphose-serie, of beter gezegd: het kuststadje op de achtergrond. Zijn vrouw was uit het beeld verdwenen.

De foto's van Escher zijn de komende maanden te zien in het museum Escher in het Paleis in Den Haag. Maurits Cornelis Escher, 'Mauk' voor vrienden (1898 - 1972) is vooral bekend vanwege zijn prenten van optische illusies. Dat veel van zijn vroege prenten zijn gebaseerd op de werkelijkheid was nooit een geheim. Escher woonde tussen 1922 en 1933 in Rome, en reisde veel naar Zuid-Italië en Spanje vanwege het 'betoverende' landschap daar, en dat zie je ook in zijn vroege werk terug. Maar dat hij daar vooral veel foto's maakte, en op basis daarvan tekeningen tot houtsnedes en litho's uitwerkte, was tot nu toe onopgemerkt gebleven.

De foto-albums die de kunstenaar tot 1940 bijhield en talloze onafgedrukte negatieven lagen al jaren in de depots van het Gemeentemuseum Den Haag, nu zijn ze dus voor het eerst te zien in een kleine tentoonstelling. Vaak hangen ze naast de uiteindelijke prenten, zodat je duidelijk de verschillen kunt zien. De foto's geven ook een kijkje in het privéleven van de kunstenaar. Dat kijkje had Escher bewust geregisseerd. In 1956 schreef hij aan zijn zoon dat ook dergelijke foto's belangrijk waren voor het nageslacht. 'Paradeer zélf voor het toestel heen en weer, met close-ups mimiek en wat dies meer zij. Vergeet het niet: het is heus belangrijk.'

Op een schoolfoto van zijn HBS in Arnhem lijkt hij zich al bewust te zijn van zulke ensceneringen: alle leerlingen kijken netjes naar de fotograaf, behalve Escher, die kijkt naar de fotocamera op zijn schoot. Mauk had het toestel net zelf van zijn vader gekregen, en lijkt duidelijk te willen maken dat dat veel interessanter was dan die van de schoolfotograaf.

De 15-jarige - die op school alleen in de tekenles bij de les bleef - nam het fotograferen meteen heel serieus. Hij plakte de foto's in albums, voorzag ze van commentaar en soms ook aanwijzingen óp de foto. Zo is er een foto van een dikke jonge lijster, waar Escher met potlood een krap vierkant rond het vogeltje heeft getekend. In 1917 heeft hij de lijster precies zo vereeuwigd in een houtsnede.

Zelfportretten zijn er ook: bloedsérieus zien we de jonge Escher in 1917 en profiel aan zijn secretaire zitten, vanaf de muur kijken Rembrandts Staalmeesters uit een reproductie wél in de lens. In zijn zakagenda's, die ook in Den Haag zijn uitgesteld, is te lezen hoe hij puntsgewijs bijhoudt welke foto's hij maakte, en welke daarvan geschikt zijn voor een prent. Bij de school voor Bouwkunde in Haarlem adviseert Samuel Jessurun de Mesquita Escher zich op grafiek te concentreren, dat daar ook werd onderwezen.

Vanaf 1921 reist Escher steeds vaker naar Italië, hij ontmoet er zijn toekomstige vrouw, een Zwitserse, en ze stichten in Rome een gezin. Baby- en kindfoto's maakte Escher ook, maar hij kon het duidelijk niet laten om daar een ongebruikelijk perspectief te kiezen. Vanaf 1935 verhuist het gezin eerst naar Zwitserland - 'de hel' noemt Escher hun verblijf, hij begint er uit verveling aan zijn beroemde vlakvullingen -, daarna naar Nederland, waar hij na de oorlog voor het eerst succes heeft met zijn werk. Hij blijft nog zijn hele leven putten uit de foto's die hij in Italië en Spanje had gemaakt, zonder daarop de aandacht te vestigen. Ze waren hem misschien toch iets té persoonlijk geworden.

★★★★★

'Escher, close-up', tot 14 mei bij Escher in het Paleis in Den Haag. www.escherinhetpaleis.nl

DE WEEK VAN

DAAN MANNEKE

Vijftienvoudige wereldpremière

Het zal je als componist maar gebeuren: een nieuw werk dat op één dag vijftien keer in wereldpremière gaat. Dat

overkomt Daan Manneke aanstaande zondag. Dan zal zijn motet 'Bonum est confiteri Domino' in vijftien protestantse kerkdiensten én katholieke hoogmissen voor het eerst klinken, van Amsterdam tot Bazel. Hij heeft deze week iets om naar uit te kijken.

Waar gaat u de première beluisteren?

"Bij mijn opdrachtgever, de Protestantse Laurentiuskerk in mijn woonplaats Breda-Ginneken. Daar wordt het aanstaande zondag tijdens een vesper uitgevoerd."

Waarom vroeg deze kerk u?

"Ik ben er als gelovige ingeschreven. Weliswaar ben ik buitenkerkelijk, maar ik ben bevriend met de wijkpredikant en verzot op het gotische kerkgebouw. Op 12 januari is het zondag septuagesima, de zeventigste dag voor Pasen, een hoogfeest door de katholieken uit het rooster geschrapt, maar dat de lutheranen nu in het Luther-jaar weer gaan vieren. De Laurentiuskerk vroeg mij een motet te schrijven voor dit feest. Het bestaat uit zes korte verzen voor zangstem en orgel. Centraal staan de tekst en de prachtige Geneefse melodie uit 1562 van Psalm 92, de psalm van die zondag. Overigens is het uniek dat een kerk een wereldlijke componist een betaalde compositieopdracht geeft!"

Wereldlijke componist? U heeft toch veel religieuze koorwerken gecomponeerd?

"Op één mis na nooit kerkmuziek! Wel heb ik veel vocale concertmuziek op Bijbelteksten geschreven. Net als veel andere componisten, onder wie zelfs de 'heidense' Poulenc, ging het me om de universele waarde van de spirituele teksten."

Hoe komt het dat uw motet zondag in vijftien kerkdiensten klinkt?

"Motor daarachter is organist Jos van der Kooy, al vele jaren vertolker van mijn composities. Toen hij ervan hoorde, wilde hij het motet direct in 'zijn' Amsterdamse Westerkerk uitvoeren. Dankzij zijn netwerk kwamen steeds er meer organisten/dirigenten die dat ook wilden. Een prachtig fenomeen vind ik het: een nieuw muziekstuk dat zich als een olievlek verspreidt. Het houdt de lofzang gaande."

Christo Lelie

